

ENTROPIA SOCIALĂ ȘI LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ¹

Lect. univ. dr. Mihai COVACI

Universitatea Hyperion, București

mihaicovaci@yahoo.com

Abstract: Social Entropy and Freedom of Conscience

Social entropy is present in any closed system and in almost every known form of life. Usually social entropy is associated with chaos and disorder although neither chaos nor disorder can be clearly defined and identified. In this framework where disorder is statutory, freedom of conscience can acquire different values. The disorder does not create restraints but it offers various types of freedoms. Freedom of conscience is usually associated with the presence of an increased and respectable order. The social order (as opposed to the social entropy) demands the presence of structures at social level. The natural tendency of these structures is to limit the freedoms of the individual and to favor those of the community or in some cases over the objective ones. The apparent conflict between social entropy and freedom of conscience can be resolved by proposing a paradigm in which freedom of conscience, understood and objectively applied, can be an anti-entropic support.

Keywords: social entropy, religious entropy, freedom, conscience, structure

Definită în formă restrictivă și redusă, entropia socială reprezintă acel set de caracteristici sociale care duc la anumite îngrădiri sau deteriorări a statu-quo-ului personal și colectiv. În opoziție, libertatea constituie una din aspirațiile supreme pe care nutrește omul. Prin urmare, această aspirație se află într-un cadru a cărui tendință naturală merge spre dezordine și haos. În cadrul sistemelor deschise, entropia este înțeleasă ca un factor care împiedică un interschimb a energiilor, materiei și informației care

¹ Articol preluat parțial din teza de doctorat: *Cultura organizațională ca negentropie*, susținere septembrie 2019, la SNSPA București.

există în cadrul aceluși sistem. Este nevoie de intervenția unei forțe sau a unei mișcări mecanice pentru a compensa acțiunea pasiv-destructivă a entropiei sistemice. Însă pe lângă aspectul pasiv-distructiv al entropiei, sistemele mai posedă și capacități puternice de păstrare a echilibrului. Tezele mai multor autori printre care pot fi menționați Katz și Kahn, susțin ideea că sistemele sociale formale sunt homoeostatice, posedând calități de entropie negativă, feedback, diferențiere și echivalență (Hassard, 1993). După cum o celulă biologică este supusă unei permanente acțiuni entropice însă are puternice capacități anti-entropice, tot așa variate sisteme sociale sunt supuse uzurii excesive care poate fi echivalentă cu un proces entropic din cadrul celulei, însă același sistem deține sursele proprii capacități de regenerare. Din perspectiva funcționalității celor care exploatează respectivul sistem social și din perspectiva sistemului însuși, tocmai reducerea funcționalității în defavoarea celor care-l exploatează este benefică și anti-entropică.

Stabilirea granițelor unui sistem sau limitele proprii entropiei, necesită analiză particulară și exhaustiv-obiectivă. Limita are o semnificație specială în teoria sistemelor, deoarece, prin definiție, separă sistemul de mediul său. Procedând astfel, definește și operaționalizează eficient sistemul. Importanța frontierei atât pentru relațiile intra-sistem, cât și pentru relațiile inter-sistem nu poate fi supraevaluată. Principiile auto-referinței sunt clar relevante pentru analiza frontierei, în sensul că, odată stabilită o graniță, sistemul face referire la această limită în practic toate acțiunile sale viitoare, atât interne cât și externe (Bailey, 2008).

Alte abordări propun gândirea sistemelor ca având libertatea interschimbului cu mediile lor. În cazul acesta este vorba mai degrabă de sub-sisteme din cadrul unui sistem integrator. După cum estima Schein, fiecare grup și fiecare organizație este un sistem deschis care există în medii diferite (Schein, 1990). Sistemele deschise sunt angajate în schimburi de informație pentru a fi capabile de evoluția și adaptarea la mediul în care există.

Teoreticieni precum Luhmann au propus teorii pe baza cărora sistemul poate fi înțeles ca fiind simultan deschis și închis, rămânând închis organizațional, fiind în același timp deschis pentru schimburi peste limitele sistemului. Prin urmare, limita sau granița unui sistem (social) trebuie să fie privită într-o manieră mai cuprinzătoare și mai complexă (Bailey, 2008). Desigur că acest punct de vedere trebuie să admită că în acest caz "invazia" entropică poate crește.

Entropia socială

Entropia este uneori definită ca tendința naturală a lucrurilor de a trece de la ordine la dezordine, tendința ca energia să treacă de la forme utile la formele inutile, săgeata timpului sau vectorul universului. Einstein a considerat-o ca fiind cea mai importantă forță din univers, iar noi o trăim cu adevărat în fiecare zi a vieții noastre personale și sociale (Sanford, 2008). Contrar entropiei termodinamice care măsoară dezordinea distribuției probabilităților în spațiul la un moment dat, entropiile pe unitate de timp caracterizează dezordinea afișată de proces de-a lungul axei timpului, ca în imaginile succesive ale unui film. Vorbim astfel de dezordinea temporală sau de dinamică aleatorie pentru variate proprietăți (Gaspard, 2007).

Între variatele tipuri de entropii care pot exista și domina anumite sectoare, relevantă pentru analiza actuală este entropia socială în contextul acțiunilor anti-entropice. Libertatea religioasă poate fi percepută ca nu doar ca un drept fundamental ci mai ales în forma ei pozitivă sau acea posibilitate de a-și exercita sau practica orice religie sau convingere religioasă fără a fi dezavantaj într-un anume fel. Forma negativă a libertății religioase (sau dreptul de a nu avea sau de a aparține de nici o religie și respectiv de a renunța la propria religie sau convingere și de a nu fi forțat la adoptarea sau păstrarea directă sau indirectă a unei religii sau convingeri) tinde să se impună mai mult în actuala societate. Va accelera forma negativă a libertății religioase entropia socială? Sau o va repune pe un altă treaptă a evoluției sociale și implicit umane? Ascunde societate libertăților religioase de orice fel resurse care pot regenera sau măcar pot prevenii *căderea în entropie*?

Conceptul de entropie socială luat exhaustiv, poate comporta semnificații disparate care înglobează și ecosistemul "Natura oferă societății resurse materiale și energetice, resurse care sunt puse în serviciul dezvoltării sociale, iar societatea cheltuiește resurse umane pentru protejarea și stimularea naturii, a mediului înconjurător natural. Societatea este un sistem global deschis, care comunică cu mediul înconjurător, cu natura" (Șilețchi & Lascu, 1978). Putem extinde raționamentul prin referire la natură ca la un sistem generator de resurse anti-entropice sociale și "Datorită acestui fapt, entropia socială poate fi micșorată prin valorificarea resurselor materiale și energetice în procesul dezvoltării sociale, având tendința de a-și spori complexitatea în timp" (Șilețchi & Lascu, 1978). O

subliniere mai pregnantă este aceea în care folosirea rațională a resurselor mediului este o sursă de protecție a entropiei sociale” Dacă însă nu economisim resursele materiale și energetice și stimulăm, folosirea lor în scopul dezvoltării sociale, atunci degradăm aceste resurse, periclitând existența mediului înconjurător, a naturii însăși. Folosirea extensivă a resurselor naturale atrage după sine o creștere a entropiei sociale, cu un pronunțat caracter ireversibil.” (Șilețchi & Lascu, 1978).

Întărind ideea precedentă, natura ne prezintă diferite *resurse*, adică materiale care pot fi transformate în entropie negativă și implicit în entropie socială constructivă. Folosind aceste resurse, materia în sine nu dispare, ci este reordonată sau se diferențiază (Biel, 2012). De asemenea, cultura (implicit cea religioasă) și contextul social influențează capacitatea noastră de a învăța din mediul nostru. Viziunea, regulile, instructorii și resursele disponibile în mediul social favorizează sau împiedică capacitatea fiecărui individ de a învăța. Dezvoltarea tehnologiilor colaborative sugerează că tehnologia informației poate juca un rol în reducerea costurilor de interacțiune cu mediul. Astfel de tehnologii pot ajuta la depășirea provocărilor de distanță, timp și de cultură și ajută la consolidarea proximității între indivizi și agenda lor socială de învățare (Schlenker & Matcham, 2005). Sau după altă opinie, cultura indiferent de felul acesteia, reprezintă o victorie asupra naturii (Aho, 2002). Se poate specula despre ce tip de natură este vorba însă nu putem evita să nu includem și natura umană.

Ar trebui, de asemenea, luat în considerare rolul potențial al culturii generale și organizaționale raportat la comportamentul social al persoanelor. De exemplu, un studiu a arătat că efectele organizației au fost mai puternice decât efectele societății asupra comportamentului membrilor, deși cercetătorii au constatat că ambele au fost importante. De asemenea este posibil ca un efect să modereze celălalt, în alte contexte (Miceli M. P. et al., 2008). Prin urmare, organizația poate avea un aport anti-entropic mai puternic decât societatea în general. Întrebările care pot fi stârnite cel puțin la nivel fictiv, ar fi: Anti-entropic înseamnă și pro-religios? Sau este anti-religios? Entropie sporită înseamnă lipsa religiosului? Sau doar a libertății religioase? Entropie socială crescută este reprezentată mai bine de o societate profund religioasă sau de o societate cu o religiozitate slab definită și redusă la particularități individuale?

Studiile lui Hofstede au evidențiat că poziția geografică a unei țări este un fapt fundamental cu un efect puternic asupra culturii subiective a

locuitorilor, deoarece această cultură a fost formată de mai multe generații. Chiar și atunci când oamenii migrează, ei preferă de obicei să migreze într-o zonă climatică care nu este foarte diferită de cea pe care o părăsesc, ceea ce înseamnă o latitudine aproximativ similară (nord sau sud) (Hofstede, 1984). În mod indirect, putem extinde ideile în partea entropiei religioase sau a erodării acelor drepturi fundamentale ale individului într-o societate diferită. Individizii se vor simți bine și acceptați într-o societate care le oferă aceleași drepturi religioase (indiferent dacă sunt pozitive sau negative) ca și societate de origine.

La interdependențele menționate se adaugă orientarea dirijată către o teleologie asumată "Adaptarea dezvoltării la scopuri, țeluri, obiective de viitor adesea nu poate fi făcută ușor, necesitând timp și resurse. Prin orientarea dezvoltării sociale noi micșorăm entropia socială" (Șilețchi & Lascu, 1978). Dezvoltarea ritmurilor sociale constante este un flux inepuizabil de prevenire entropică socială.

Structuri sociale și libertăți

Famiiliile și organizațiile sunt considerate structuri, dar definite pe o relație logică atunci când oameni care sunt în acea structură acceptă deciziile luate de către o singură persoană și se bazează pe unele reguli create parțial sau în totalitate de către o altă persoană (Baligh, 2006). Tot Baligh concludă că structura este formată dintr-un set de activități și acțiuni ordonate de totalitatea conexiunilor specifice (Baligh, 2006). Sau după altă opinie, cea mai eficientă structură organizațională structurală este aceea în care structura se potrivește cu situațiile neprevăzute (Donaldson, 2006). Prin urmare, structuralismul poate fi înțeles și ca schematizarea/structurarea organizațiilor.

Două persoane sunt conectate în cadrul unui sistem de autoritate decizională dacă una dintre acestea poate trasa sarcini celeilalte. Tipul de conexiune organizațională descris aici este similar sistemului de decizie paternală din cadrul unei familii. Conexiunea de tip autoritate decizională este o condiție necesară în definirea structurii unei organizații, dar nu și suficientă. Există și alte conexiuni care pot fi folosite pentru a defini o structură organizațională, dar cea privind statuarea autorității decizionale dintre oameni este definitorie. Componentele unei structuri organizaționale sunt prezentate de către Baligh și Damon (1980) astfel: 1. Un

grup (set) de oameni; 2. Un set de variabile care operează cu decizii; 3. Un set de variabile parametru; 4. Un set de instrumente utilizate pentru recompensare; 5. Un set de sarcini pereche, care să asocieze o variabilă de decizie din setul de componente 2 unui subset de persoane din setul (grupul) de componente 1; 6. Un set de sarcini pereche, care să asocieze o variabilă de tip parametru din setul de componente 3 unui subset de persoane din setul de componente 1; 7. Un set de sarcini pereche, care să asocieze o variabilă de tip recompensare din setul de componente 4 unui subset de persoane din setul de componente 1; 8. Un set de reguli decizionale, fiecare dintre acestea implicând o variabilă de decizie din setul de componente 2; 9. Un set de reguli decizionale fiecare implicând câte o variabilă de tip parametru din setul de componente 3; 10. Un set de reguli decizionale, fiecare dintre acestea implicând o variabilă de tip recompensare din setul de componente 4 (Baligh, 2006).

Există configurații structurale în realitate? Mintzberg se îndoiește de acest lucru (Zlate, 2007) însă știm că structurile pot fi orizontale sau verticale și pot fi definite în mod variat (Zlate, 2007), (Ostroff, F., 1999). Structura organizatorică constă în așteptările și regulile de rol pentru cine ar trebui sau poate face ceea ce și cum ar trebui sau poate fi realizată fiecare activitate. Între timp, această structură nu spune nimic direct despre modul în care se comportă efectiv membrii unei organizații; oferă doar linii directoare și un cadru (Christensen T. et al., 2007).

Noțiunea de structură are cel puțin două accepțiuni în viziunea lui Mucchielli. Prima se referă la "organizarea, articularea unor elemente sau părți ale unui întreg, a structura însemnând a ordona, a coordona elementele într-un sistem de raporturi stabilite, care formează o totalitate organică" (Mucchielli apud (Zlate, 2006)). Acesta a fost cadrul propice pentru apariția unor concepte precum gestaltismul amintit. A doua accepție se referă la corelațiile existente în cadrul sistemelor, corelații care pot fi esențiale sau existențiale (Mucchielli apud (Zlate, 2006)). Și se mai poate adăuga că structura este menținută de procesele vieții sociale (Burrell & Morgan, 1979).

Structura poate fi și pe post de decident al sensului unei acțiuni sau obiect și din această perspectivă poate fi înțeleasă ca substrat care generează anumite sensuri existențiale. "Conținuturile variate care se succed, deși par a fi diferite, din punct de vedere exterior și descriptiv, pot fi purtătoare ale aceleiași structuri de sens, și invers... Astfel, un obiect, într-o societate dată, ia un sens pe care nu-l are într-o altă societate,

chiar dacă, din punct de vedere descriptiv este același. Singura capabilă să dea un sens este structura.” (Zlate, 2006). Dacă luăm în calcul și faptul că structurile sunt subsecvente în cadrul spațio-temporalității (Zlate, 2006), determinările pe care le pot genera transcend analiza exhaustivă. În acest cadru, structurile pot fi confundate cu ansamblul cadrului social sau existența dată și înțeleasă la un moment dat. Galbraith a susținut că organizațiile pot fi concepute ca rețele de procesare a informațiilor și că structura organizației ar trebui stabilită în conformitate cu două variabile fundamentale: existența incertitudinilor mediului și nevoia de informații pentru luarea deciziilor (Galbraith, 1973).

La Piaget, o structură întrunește trei caracteristici care pot fi extrapolate: totalitate, transformare, autoreglare. „Caracterul de totalitate arată că structura este formată din elemente, dar că acestea sunt subordonate legilor specifice sistemului ca atare, legile de compoziție nereducându-se la simple asociații cumulative, ci conferind întregului proprietăți distincte de cele ale elementelor. Structurile nu sunt însă «fonne» statice, ci sisteme de transformări, ele sunt structurate și structurante. Termenul de «transformare» trebuie înțeles ca trecere de la o structură la alta, ca urmare a schimbării echilibrului forțelor din câmp, structurile rămânând în sine distincte, necorelate. Autoreglarea asigură conservarea și o oarecare «închidere» a structurilor, ceea ce înseamnă că transformările inerente unor structuri au loc întotdeauna între elemente aparținătoare aceleiași structuri, nedepășind frontierele sale. Piaget consideră că intrăm în posesia «motorului intim al structurii»” (Piaget apud (Zlate, 2006)).

Structura poate fi analizată la nivel de idee, concept, paradigmă sau o realitate multi-cuprinzătoare, iar sensurile care le poate încorpora prin extindere, pot surprinde orice tip de realitate manifestă” Conceptul de «structură» primește uneori o caracterizare atât de vastă încât orice poate fi pus sub cupola încăpătoare a «structuralismului»” (Solcan, 2012). Sub această cupolă vastă, „Piaget, în structuralismul său genetic, a introdus așa-numitul principiu al «organizării organizatoare», care nu este altceva decât o organizare operativă și generativă, cu acțiune permanentă asupra tuturor structurilor și cu efecte restructuratoare” (Zlate, 2006).

În concluzie, structura este reprezentată de ansambluri ale organizării categorisite pe ierarhii. Fiecare structură posedă o entropie particularizată și libertățile aferente. Structuralismul este înțeles sub forma organizărilor variate și compartimentate pe domenii ca o

posibilitate a verificării funcționării organizării în cadrul societății. Atât structurile cât și structuralismul impun variate tipuri de condiționări și libertăți individuale. În acest cadru, „dreptul la libertatea religioasă este, în primul rând, un drept care ține de conștiința individuală, ce implică, de asemenea, libertatea de a manifesta o religie, o convingere religioasă sau filosofică, o concepție proprie despre viață” (Santi, 2019).

Cum se manifestă și se exprimă libertatea de conștiință în cadrul unei societăți entropice? Tinde spre un relativism absolut sau are convingeri sporadice și superficiale? Se degradează libertatea religioasă și libertatea de conștiință pe măsură ce entropia socială crește? Într-o societate cu entropie socială scăzută sunt mai bine favorizate cele două tipuri de libertăți? Sau doar libertatea religioasă? Aplică cele două tipuri de libertăți anumite corecturi mediului social pentru a preveni haosul? Sau sunt înțelese greșit și prin urmare măresc haosul?

În conformitate cu a doua lege a termodinamicii, entropia unui sistem care apare în mod natural crește întotdeauna. Dacă folosim această afirmație pentru a ajuta la înțelegerea unei societăți umane, apare imediat o întrebare: De ce societatea umană nu este haotică în ansamblu? Răspunsul pare să se bazeze pe propria capacitate a societății de a crea sisteme și subsisteme organizate prin utilizarea informațiilor. Să luăm orice societate umană bine definită pentru analiza noastră. O națiune sau orice altă unitate politică importantă o vor face. Știm că există reguli care trebuie respectate de toți oamenii într-un astfel de sistem (cel puțin în teorie). Acestea sunt legile politice la care se supun. În acest fel, regulile politice, economice, culturale și sociale trebuie (sau ar trebui) să fie bine definite și asamblate în teorie și practică pentru a evita / preveni sistemele total haotice. În măsura în care aceste legi sunt respectate și urmate de indivizii din cadrul sistemului, sistemul va fi ordonat și va evita haosul. Acei indivizi care nu se supun legilor introduc dezordine și haos în sistem. Astfel, tulburarea este o măsură precisă a dezacordului exprimat și a nemulțumirii cu privire la regulile și legile societății. Toate aceste variabile pot configura un răspuns social, adică un grad de nemulțumire sau de satisfacție cu sistemul. De fapt, dacă regulile sociale sunt aplicate în mod arbitrar în favoarea minorităților, entropia socială va crește cu timpul mai rapid, în comparație cu alte sisteme sociale în care justiția nu favorizează nimeni și se aplică tuturor, în special majorităților mari (Infante & Lawler, 2002).

Bibliografie

- ✦ Aho, J. (2002). *The Orifice as Sacrificial Site: Culture, Organization, and the Body*. New York: Aldine de Gruyter.
- ✦ Bailey, K. D. (2008). Boundary maintenance in living systems theory and social entropy theory. *Systems Research and Behavioral Science*, 25(5), 587-597. doi:10.1002/sres.933
- ✦ Baligh, H. H. (2006). *Organization Structures: Theory and Design, Analysis and Prescription*. Durham: Springer Science+Business Media.
- ✦ Biel, R. (2012). *The Entropy of Capitalism*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- ✦ Burrell, G., & Morgan, G. (1979). *Sociological paradigms and organisational analysis*. London: Heinemann Educational Books.
- ✦ Christensen T. et al. (2007). *Organization Theory and the Public Sector: Instrument, Culture and Myth*. Routledge.
- ✦ Donaldson, L. (2006). The contingency theory of organizational design: challenges and opportunities. In R. M. Burton, B. Eriksen, D. D. Håkansson, & C. C. Snow, *Organization Design: The Evolving State-of-the-Art* (pp. 19-40). Springer.
- ✦ Galbraith, J. (1973). *Designing Complex Organizations*. Addison-Wesley Publishing Company.
- ✦ Gaspard, P. (2007). Thermodynamic Time Asymmetry and Nonequilibrium Statistical Mechanics. In S. Ishiwata, & Y. Matsunaga (Ed.), *Physics of Self-Organization Systems* (pp. 67-87). Waseda University, Japan: World Scientific.
- ✦ Hassard, J. (1993). *Sociology and Organization Theory: Positivism, Paradigms and Postmodernity*. Cambridge University Press.
- ✦ Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values* (Abridged edition ed.). SAGE Publications, Inc.
- ✦ Infante, A. P., & Lawler, J. H. (2002). *Social Entropy: A Paradigmatic Approach of the second law of thermodynamics to an unusual domain*. Retrieved 07 29, 2019, from http://www.nexialinstitute.com/social_entropy.htm
- ✦ Miceli M. P. et al. (2008). *Whistle-Blowing in Organizations*. Routledge.
- ✦ Ostroff, F. (1999). *The horizontal organization: What the organization of the future looks like and how it delivers value to customers*. Oxford University Press.
- ✦ Sanford, J. C. (2008). *Genetic Entropy & the Mystery of the Genome*. FMS Publications.
- ✦ Santi, C. (2019). *Libertatea religioasă în dreptul uniunii europene*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, 64(1), 72-105.

- ♦ Schein, E. H. (1990). *Organizational Culture* (Vol. 45). Massachusetts Institute of Technology: American Psychological Association.
- ♦ Schlenker, L., & Matcham, A. (2005). *The Effective Organization: The Nuts and Bolts of Business Value*. Wiley.
- ♦ Șilețchi, M., & Lascu, A. (1978). *Informația, entropia și procesele sociale*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- ♦ Solcan, M.-R. (2012). *Filosofia științelor umane: o introducere*. Editura Universității din București.
- ♦ Zlate, M. (2006). *Fundamentele psihologiei*. București: Editura Universitară.
- ♦ Zlate, M. (2007). *Tratat de psihologie organizational-managerială* (Vol. II). Iași: Polirom.